

ЛАМАР

БЕЛЕЖКИ ЗА ОКТОМВРИЙСКАТА РЕВОЛЮЦИЯ

Някога аз мислех, че светът се върти около мене. Без мене той не съществуваше. Аз бях в центъра на вселената и всичко зависеше от мене. Тия чувства на младостта, в оная неизяснена за мене политическа обстановка, когато бушуваше Първата империалистическа война, преливаха над всички събития. Аз бях за себе си герой, който можеше да загине при всяко стълкновение, без драматична развръзка. Просто — да умра за свободата.

Чувството за свобода нямаше нищо общо със събитията и обстановката. Аз се бунтувах против своя батареен командир, против всичко, което потискаше моята душа. И аз бях много смел, защото си бях изваял такава мисъл: все едно кога ще умреш! Поне се бунтувай и дири истината в живота. Но тая истина и на мене не беше ясна!

Трудно е да се каже как тогава нашата будна интелигенция, пристегната в мундир и омотана в национални възжеления, реагираше срещу войната. Тя беше вплетена в жестоката дисциплина. Който надигаше глас, завързваха го на кол и се командуваше: залп! Толкова струваше един живот!

На война има две състояния: или ще биеш, или ще те убият! Всяко отклонение от това правило нарушава дисциплината и морала на войната. Моралната стойност на въздържанието не е убедителна.

В такава обстановка мойт снаряд от първо оръдие „Шнайдер“, с оптически мерник, може да е убил много бащи, залегнали в окопите на Дунавската делта.

На бойното поле може да се случи и друго състояние: войниците да се разбунтуват и да убият своя цар. Аз съм участвувал в това събитие. Но аз не убих царя Всерусийски. Войниците го свалиха. Тия, които страдаха пет години по блата и езера, в бункери и по речни разливи. Които са страдали цял живот.

И обяви се революция в края на 1917 година. Януарският студ след това донесе много болести на фронта: стисна ни „испанската“ — както я нарекоха докторите, — измори много момчета и унието по фронта легна като черна черга. Всички мислеха за родните си огнища. Всеки се преструваше, че още е боец, а в душата си таеше омраза. Кондуминиалната карта на Добруджа им навяваше тъга. Всеки се подсмиваше. Аз започнах да мисля, че краят на войната ще дойде тогава, когато нашите съюзници успеят да съблекат всички църковни кубета в Румъния и когато свалят трамвайните меднопроводни жици. Оттогава аз намразих войната. Нейното разрушение в мирните градове порази душата ми.

Руската революция — която сега наричаме Октомврийска — навлезе в нашите редове в началото на 1918 година. Аз нямах никаква реална представа за нея. Зная само, че нашият противник в делтата на Дунава замина — оттегли се, и голямото оръдие, което ни обстрелваше, замлъкна. Затишието на фронта ние го нарекохме „дивилен

фронт“. Неизвестното ни тревожеше. Войниците догаждаха нещо смътно, шушукаха си, неизвестност!

Воювах в долината на Вардара. Предадох 82 оръдия на англо-френците при Куманово. И пак проклет войната и спомените ми от нея са описани в „Мирни размирни години“. Аз помня Октомврийската революция след като свърши войната. Клемансо начерта картата на света (тогава Франция диктуваше). Ние, студентите, протестирахме. Създаде се Югославия Окастриха ни. Създаде се Третият интернационал. Нашето воинство, разбито и разколебано, настъпи срещу главната квартира в Кюстендил и завзе Владая. Царят абдикира. Аз се радвах, че царят е свален!

★

Аз повярвах в Октомврийската революция, когато Ленин заговори за културното развитие на обществото, в разгара на самата революция. Тогава ние се събирахме — то беше в 1920 година — на бул. Дондуков, в бакалницата на Брайко Будинов, в задното отделение, кръчмица. Идваше там Иван Пеев Плачков, поръчваше си една мастика със сода, която ние нарекохме „плачковица“. Редяха се все наши другари: Христо Ясенов, Хрелков, Гео Милев, Яко Доросиев, Николай Райнов — и много други, които със жар следяха как се развива гражданската война по Руската земя. Това напрежение, което ние изживявахме тогава, предизвикваше спорове в задъхано о акване. Това продължи и на следната година. Ние се радвахме, че загинаха гръцките дивизии някъде към Одеса, че интервентите към Петроград и в Украйна, и на Сибир дори са сразени. Революцията успя!

В такава зимна обстановка пристигна и Александър Блок със своята поема „12-те“. Гео Милев я преведе, а две илюстрации от Гончаров: песът и Исус Христос — Христо Ясенов ги увеличи и ги закачихме в нашето заддверие на „Копривщица“. В това време пристигна някъде от „Запад“ художникът К варналиев, боядиса стаичката в черно и тя стана толкова романтична, че не беше подходяща за Октомврийската революция. Но ний бяхме единни в тая тъмнота и очаквахме развързката.

Цели две години ние живяхме трепетно — как ще свърши гражданската война и ще победи ли революцията! От Гуляй Поле, където върлуваха анархистите, до Одеса и Крим, оперираше Врангел с голяма армия. Но народният натиск го изтласка върху параходите на англофренците, които спряха на Галиполи.

От там пристигнаха премръзнали белогвардейци. Генералите проиграха своите имуществва в интимен покер. Жените препасаха бели престилки и сладкарниците придобиха особен вид. Маруся от своя обожател желаше нежна целувка. Четири милиона руски жители наводниха Европа и донесоха не само мъката на своя изгубен свят, но и руски дух. Това трябва да се прецени! Като опитни търговци, някои пресметнаха, че сега е модата на революционната литература. В Берлин, издателство „Слово“ и „Ладжников“, освен класиците Пушкин, Толстой и др. издадоха целия Блок и отделно поемата му „12-те“, отразяваща първите дни на революцията. Излезе поемата на Маяковски „150 милиона“, явиха се критични статии, които ознаменуваха новото съдържание на литературата. Сриваха се художествени традиции, възбуждаше ново поколение поети, обжарени от огъня на борбата.

Модернизмът, с всички свои „и з м и“ в литературата и в живописа, що се отнася тогава до нас българите, аз мисля, че изигра и положителна роля. Но модернизмът бе съчетан с влиянието на Октомврийската революция. Целият революционен хаос от идеи и нови трепети, от ясни перспективи и мъгляви пътища ни вдъхновяваше към новаторство. Аз мисля също, че революцията успя да реализува модернизма, да го превърне в свое достойние (особено Маяковски!). Есенин донесе селското чувство, облече народното слово в революционна емоция и остана самобитен, голям поет. В

такова състояние ме погълна Октомврийската революция и чрез литературата сърдечно я възприех.

Моята индивидуална бунтовност постепенно се осъзна. От бунта чрез словото, премина в настъпление срещу общия враг на революцията. Това бе достатъчно за мене да не сгреща в общите линии. Иначе аз съм спорил както със себе си, така и с Октомврийската революция, за да ми стане всичко още по-ясно. Всяко мое слово аз съм го слагал на везните на свободата: дали то допринася полза както за поезията, така и за борбата!

Не е удобно да говори човек за себе си, но аз искам да изравня гърбиците на всички мисли, които понякога са доминирали отвлечено над историческата неизбежност, която ние често подценяваме поради индивидуализъм. Необходимо е да доведеш съзнанието си до такова състояние, че то да стане непоколебимо, и вярата, която си създадеш, да не е само твоя вяра, а вяра народна. Тоя процес изведнъж не става. И колкото е по-бавен, толкова е по-убедителен. И колкото по-критично си се отнасял към обстановката, — към цялостното обществено развитие — толкова твоята вяра се изгражда непоколебима. Такава е моята вяра в Октомврийската революция!

Има ли по-велико дело от свободата на човека! Има ли по-възвишени чувства от сближението на всички народи!

*

Откакто свят светува загинали са много народи и е разрушена много материална култура. А духовните ценности са били опожарявани в битките за власт и царско надмощие. Това, което е създавал човешкият гений, е плячкосвано от мародери и изгаряно по време на войни. Три милиона роби са зидали Великата китайска стена, да олицетворява Дракона, да защитава Китай от враговете. Три хиляди километра е била „най-дългата гробница в света“!

Дребните остатъци от културните ценности на човешкото развитие разказват много добре, че народите и в древността, и по-късно, са притежавали могъщи духовни сили. От Вавилонските люлки до Суецкия канал, от пирамидите до Айфеловата кула — човешкият гений е творил — и с робия, и с капиталовложения. Само войните са пресичали нанаягорните пътища на културата!

Нашият народ в своето хилядолетно съществуване е претърпял пълно поражение от завоевателя. Неговите религиозни свърталища — църкви и манастири, наброени до две хиляди, са били разрушени. Опожарени са много книги и писмеността му заличена. Това е продължавало няколко века. Останал само езикът, несломимата сила на народа, отразена в песни и предания. От пепелищата се надигнал народният дух и тръгнали войводи и въстаници. Тоя подвиг на героика крепи душите ни и събужда нови сили.

Империалистическото заробване на народите е по-нов етап на историческото развитие. Той се обуславя и с по-сложни икономически условия. Но срещу него се изправя знамето на Октомврийската революция. Тя определи правото на всички народи. И народите от целия земен шар са нейни поклонници. Всички здръжки, които олихвяват капитала на тръстовете, са временни. И уплашени от близката си гибел, тръстовете притиснаха науката в шлем, за да уплашат социалистическия лагер с невероятни взривове.

Аз като поет, който обичам красотите на природата, езика на народа и живота му, възходящ и вдъхновен, мисля за страхотното стълкновение, което готвят силите „доминиращи“ в политиката с новите оръжия. Като участник и в двете световни войни, мисля си за нашето оръдие, което пропадна в една атака по долината на Вардара срещу първия английски танк през лятото на 1918 година. То беше съвсем невинно оръдие:

седем и половина калибър, стреляше на седем километра и се нагриваше още на десетия снаряд. Ние го увивахме в мокри парцали. А сега една ракета се издига на хиляда метра, лети с пет хиляди километра в час и стига до осем хиляди километра. За цяла Франция, както каза Ги Моле, са необходими само осем водородни бомби. И всички тия оръжия се работят усилено, бърже, разнасят се по световните военни бази!

И така, аз си мисля за моите книги, за поезията, възпяла устрема на народа и за пепелищата, из които малцина ще се дигнат. Къде да скрия по една от моите сбирки, не че са толкова ценни, а да гадаят някога по тях за едно племе, живяло къде между Дунав и Хелеспонт!

Такива черни мисли могат всекиму да хрумнат. Аз ги изказвам, за да напомня на поетите, не само у нас, а на всички по света! Те имат големи сърца, за да разбират най-добре тая трагедия на човечеството. И ако тя започне дори като интермедия, където и да било по световната сцена, крайт на всяка трагедия е известен: пада тоя, който е започнал да играе!

Такива черни мисли може да се разсеят само с вярата в Октомврийската революция. Тя вече създаде могъщи сили от люде и територии, от техника и духовен потенциал, който ще се справи с всички регресивни сили на общественото развитие.

ЗА ОТНОШЕНИЕТО НА ГЕОРГИ БАКАЛОВ КЪМ БЪЛГАРСКИТЕ ПИСАТЕЛИ ОТ 90-ТЕ ГОДИНИ НА МИНАЛИЯ ВЕК

Георги Бакалов живее в съзнанието на днешните поколения преди всичко като пламенен марксистически критик и смел организатор на пролетарската литература от периода на фашизма. И основателно. С партийна целеустременост, страст и тактичност, въпреки неимоверно тежките условия на фашистката диктатура, Бакалов поставя в литературните си статии най-актуалните изисквания за момента, подкрепя и насърчава младите пролетарски сили, бичува и изобличава враговете на пролетарската литература. Разбира се, с всичките предимства и недостатъци на тогавашната марксистическа литературна критика и политика.

Бакалов има заслуги към българската литература не само от края на литературната си дейност, а още от 90-те години на миналия век, от първите си стъпки в обществения и литературния живот. На тези първи начални заслуги на Бакалов и поспециално на отношението му към българските писатели от онова време ще се спрем в настоящите бележки, като се подкрепим с някои нови, по-малко известни или неизвестни факти.

*

Бакалов влиза в обществения и литературния живот в края на 80-те и началото на 90-те години, в оня период, когато

всичко демократично и честно в страната се сплъчва срещу омразната диктатура на Стамболов. Начело застават българските социалисти, които в борбата срещу Стамболов получават първата си обществена закалка, първото признание на широките народни маси. Около младата социалистическа партия се групира по-голямата част от българската интелигенция. Ученици и учители, писатели и студенти се увличат в народническо-социалистическите идеи и в най-чист порив се отдават в служба на народа.

Рядко може да се срещне писател, който да не се е обявил против диктаторския режим на Стамболов, който да не се е увлякъл в социалистическите идеи. Този буен идеен кипез се е породил, обяснява през 1911 г. Бакалов, „... под влиянието на писъка и страданията на селянията, под влиянието на реалистичната литература на руските народници и най-сетне под влиянието на нашата партия“.¹

В тези години, както и след падането на Стамболов през управлението на народняците, по-голямата част от младите български писатели оставят произведения, в които са отразени борческите им настроения и увлечения в социализма. Това е из-

¹ Г. Бакалов, Българската литература и социализма, стр. 62.